ROMANIAN LANGUAGE IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY

Elena Andreea POPA
University of Pitești

Abstract: This work tries to emphasize the importance of the XIXth century with regard to the Romanian literature and its process of modernization. There are various definitions of the literary language as well as many theories of its evolution process. The first part of the XIXth century plays a significant place in the process of modernization because during this period are published important works in order to establish the rules of a unique literary language.

Keywords: Modernization, theories, rules, literature, language.

Literatura română a secolului al XIX-lea a cunoscut o evoluţie dificilă, afirmându-se destul de târziu în comparaţie cu cea europeană, fiind la graniţa dintre „două orizonturi, două modele culturale, cel Oriental, bizantin, static şi dogmatic şi cel Occidental, creativ şi dinamic, lipsit de constrângeri.” (Florea , Iacob, 2006:11).

Odată cu secolul XIX apar anumite evenimente de ordin istoric, social şi cultural care cer sincronizarea literaturii române cu cea europeană. Prin intermediul erudiţiilor ce studiază în străinătate şi aduc idei inovatoare are loc un adevărat proces de emancipare al poporului român pe toate planurile. Se doreşte unirea Principatelor Române, autonomie şi răspândirea culturii în rândul poporului român, încercându-se astfel o sincronizare pe toate planurile cu Occidentul, a cărui evoluţie era model pentru oamenii de cultură din ţara noastră.

Pornind chiar de la noţiunea de limbă literară au existat numeroase teorii dezvoltate de a lungul timpului, astfel Ion Budai-Deleanu încerca în *Dascălul pentru temeiurile gramaticii româneşti* să redea o primă definiţie a limbii literare, susţinând că:„…vorba sau limba muselor nu este altă fără limba întru care se învaţă ştiinţele. Această limbă se află la toate neamurile politice la care folosesc învăţăturile şi este în sine tot aceeaşi limbă a norodului de obşte, numai cât este mai curată de toate smintelile ce se află in limba lămurită şi adusă la regulile gramaticeşti, apoi şi înmulţită cu cuvinte obicinuite de învăţături, care nu se află in vorba de obşte”. (Budai-Deleanu, 1970:132.)

Iorgu Iordan consideră limba literară drept „aspectul cel mai desăvârşit” al limbii întregii naţiuni, consecinţă a unei continue evoluţii pe toate planurile culturale, fiind unitară faţă de limba naţională, întrucât: „Faptul se datoreşte caracterului normativ al acesteia din urmă şi conştiinţei vorbitorilor despre necesitatea de a-i respecta cu cea mai mare stricteţe normele.“(Iordan, 1954:56)

O altă definiţie sumară este redată de Ştefan Munteanu şi V. D. Ţâra care afirmă cu privire la limba literară că:„ este acea variantă a limbii naţionale caracterizată printr-un sistem de norme, fixate în scris, care îi asigură o anumită unitate şi stabilitate, precum şi prin caracterul ei prelucrat, îngrijit. Ea are o sferă largă, întrucât cuprinde producţiile şi manifestările culturale, în sensul larg al cuvântului: este limba scrierilor ştiinţifice, filozofice, beletristice, a presei, a vieţii politice, precum şi limba folosită în diferite instituţii: administraţie, şcoală, teatru etc.“(Şt. Munteanu, V. D. Ţâra,1983:16).

Meritul oamenilor de cultură ai secolului XIX-lea este acela de a lupta pentru unificarea nu doar a Principatelor Române prin lupta antifeudală şi intelectuală întreprinsă de mişcarea paşoptistă, cât şi lupta de unificare şi normare a limbii române literare.

BDD-A22063 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:56:04 UTC)

Această luptă - începută de la sfârşitul secolului XVIII-lea prin intermediul Şcolii Ardelene - se va finaliza odată cu stabilirea normelor limbii române literare, spre sfârşitul secolului XIX-lea.

În această privinţă au existat variate opinii care au încercat să încadreze din punct de vedere istoric etapele de evoluţie ale limbii române literare.

Al. Rosetti, B. Cazacu şi L. Onu în lucrarea *Istoria limbii române literare* preferă împărţirea pe secole a limbii române literare fără a avea o anume motivare teoretică şi metodologică.

De cu totul altă opinie este Paula Diaconescu ce împarte istoria limbii române literare moderne în trei perioade semnificative demersului fixării normelor limbii literare; prima perioadă este cea paşoptistă cuprinsă între anii 1830-1860, având la bază date istorice importante Pacea de la Adrianopol(1829) şi Unirea Principatelor(1859). Intelectualii acestei perioade se preocupă de unificarea modernizarea limbii literare. Cea de a doua perioadă, după Unire(1860-1867-1875) se remarcă prin impunerea latinismului, făcându-se remarcată revista *Convorbiri literare*. Ultima etapă, cea a marilor clasici cuprinde anii de sfârşit ai secolului XIX, remarcându-se prin individualitatea stilurilor scriitorilor.

Ştefan Munteanu şi V. D. Ţâra împart evoluţia limbii literare în două etape esenţiale: româna literară veche, care începe din secolul XV până la finele secolului XVIII-lea; cea de a doua perioadă, a limbii române literare moderne se împarte în : perioada premodernă cuprinsă între anii 1780 şi 1840 se caracterizează prin laicizarea culturii, în defavoarea acţiunilor întreprinse de Biserică, accentuându-se diferenţele de dialect din scrierile literare, cu toate acestea există preocupări pentru unitatea limbii întreprinse de Şcoala Ardeleană; urmează etapa cuprinsă între 1840 şi 1880, marcată de lupta pentru normarea limbii, iar ultima perioadă(1880- 1900) are rolul de a consolida stilurile funcţionale ale limbii literare.

Secolul al XIX-lea prezintă importanţă şi când este vorba de originea limbii române literare, întrucât au existat lingvişti ce au legat apariţia limbii literare de acest secol.

Un exemplu este teoria susţinută de „ Şcoala ieşeană” conform căreia limba literară română s-a format după Unirea Principatelor, în a doua jumătate a secolului XIX, ei fiind de părere că acest fapt istoric uneşte şi limba română care până atunci folosea diverse dialecte, în funcţie de zona de proveniență a românilor.

G. Ivănescu reia această teorie argumentând că:„Formarea unei aristocraţii româneşti, distincte de popor, uneori cu origini în alte regiuni ale ţării, a dus la formarea unor graiuri specifice ei, deosebite parţial de graiurile populare, şi, în cele din urmă, la formarea unei limbi literare.“ (Ivănescu, 1980:499).

Lupta pentru constituirea normelor limbii române literare a fost declanşată încă de la sfârşitul secolului al XVIII-lea de către Şcoala Ardeleană, care dorea modernizarea limbii prin reîntoarcerea la limba- mamă, latina. S-a încercat astfel regăsirea latinităţii şi modernizarea limbii române literare utilizând mijloace specifice limbii latine, astfel luând naştere mişcarea latinistă care, în cazul poporului nostru,va cunoaşte trei faze: prima este faza latinismului rezonant, de început întâlnit la Dosoftei, Dimitrie Cantemir şi cronicari; faza următoare este cea a latinismului doctrinar întâlnit în perioada premodernă, iar faza latinismului extrem apare după 1840. Superioritatea limbii latine faţă de celelalte influenţe în procesul de modernizarea a limbii române a condus la acceptarea doar a anumitor influenţe dintre care limbile latine au fost principalele surse de împrumuturi.

În lucrarea *Literatura română în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* autorii rezumă în câteva fraze trăsăturile definitorii ale literaturii secolului XIX-lea, afirmând că:„ Literatura română a secolului al XIX-lea, fără a întrerupe continuitatea firească a unei culturi care a vibrat prin timp la destinele neamului, marchează un moment de răscruce, o etapă calitativ nouă, de o mare varietate prin deschiderea spre sincronizarea cu spiritul dinamic şi modern al marilor literaturi europene. Evoluţia şi structura ei au fost determinate de

BDD-A22063 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:56:04 UTC)

schimbările revoluţionare profunde care au traversat acest secol viforos şi care au transfigurat resorturile adânci ale întregii alcătuiri sociale şi, mai ales, ale mentalităţii şi idealurilor spirituale ale noilor generaţii. Literatura acestor ani, având la bază un program naţional statuat prin *Dacia literară*, reprezintă hotarul dintre două zone de influenţe, dintre vechea cultură orientală, cu formele ei specific medievale, şi cultura occidentală, mai dinamică şi mai deschisă evoluţiei spre valoare artistică."(Florea, Iacob, 2006:7).

Astfel reiese că la baza mişcării paşoptiste din prima jumătate a secolului XIX-lea stă programul susţinut în filele revistei *Dacia literară* de Mihail Kogălniceanu şi ceilalţi reprezentanţi paşoptişti. În *Introducţie*, Mihail Kogălniceanu îşi arată dorinţa de a avea o literatură şi o limbă unită ,,Literatura noastră are trebuinţă de unire, iar nu de dezbinare; cât pentru noi, dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină din care s-ar putea isca o urată şi neplăcută neunire. În sfârşit, ţelul nostru este realizarea dorinţei ca românii să aibă o limbă şi o literatură comună pentru toţi." (*Dacia literară*, 2012:5).

Tot în filele revistei se îndeamnă la cultivarea unei literaturi autentice, conştientizând pericolul imitaţiei despre care autorul afirma că : ,, omoară în noi duhul naţional. Această manie este mai ales covârşitoare în literatură. Mai în toate zilele ies de sub teasc cărţi în limba românească. Dar ce folos! că sunt numai traducţii din alte limbi şi încă şi acele de-ar fi bune. Traducţiile însă nu fac o literatură. Noi vom prigoni cât vom putea această manie ucigătoare a gustului original, însuşirea cea mai preţioasă a unei literaturi." *(Dacia literară*, 2012: 5)

Kogălniceanu îndeamnă scriitorii să aibă ca sursă de inspiraţie istoria naţională care,, are destule fapte eroice, frumoasele noastre ţări sunt destul de mari,obiceiurile noastre sunt destul de pitoreşti şi de poetice, pentru ca să putem găsi şi la noi sujeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuinţă să ne împrumutăm de la alte naţii. Foaia noastră va primi cat se poate mai rar traduceri din alte limbi; compuneri originale ii vor umple mai toate coloanele."(*Dacia literară*, 2012:5).

Critica ocupă un loc deosebit întrucât va aprecia obiectiv valoarea operei: ,, Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. Vrăjmaşi ai arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecăţile noastre literare. Iubitori ai păcii, nu vom primi nici în foaia noastră discuţii ce ar putea să se schimbe in vrajbe." (Dacia literară, 2012: 5)

Revista militează de asemenea pentru unitatea limbii şi a literaturii, fapt ce reiese din următoarele afirmaţii: ,, Aşadar, foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii româneşti, în care, ca într-o oglindă, se vor vedea scriitori moldoveni, munteni, ardeleni, bănăţeni, bucovineni, fieştecare cu ideile sale, cu limba sa, cu tipul său. Urmând unui asemene plan, Dacia nu poate decât să fie bine primită de publicul cititor. Cât pentru ceea ce se atinge de datoriile redacţiei, noi ne vom sili ca moralul să fie pururea pentru noi o tablă de legi şi scandalul o urâciune izgonită(…). Literatura noastră are trebuinţă de unire, iar nu de dezbinare; cât pentru noi, dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină din care s-ar putea isca o urâtă şi neplăcută neunire. În sfârşit, ţelul nostru este realizarea dorinţei ca românii să aibă o limbă şi o literatură comună pentru toţi." (*Dacia literară*, 2012:5).

Toate aceste idealuri ajută la apropierea literaturii române de valorile celei universale; iar în ceea ce priveşte stadiul limbii române literare, o schimbare majoră are loc odată cu publicarea *Gramaticii Româneşt*i, în 1828 de către un important reprezentant al mişcării paşoptiste,

Ion Heliade - Rădulescu.

Prin această publicaţie autorul aduce schimbări majore la nivelul limbii. Combate principiul etimologic, susţinându-l pe cel fonetic, iar în cazul lexicului propune derivarea şi împrumutul ca surse de îmbogăţire. Totuşi sunt condamnate împrumuturile exagerate ca de altfel exagerările şcolii latiniste.

BDD-A22063 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:56:04 UTC)

Reputaţia culturală a lui Ion Heliade-Rădulescu în rândul intelectualilor din prima jumătate a secolului XIX-lea a garantat succesul reformelor limbii române literare, ajutând la asimilarea normelor de unificare a limbii române literare.

Epoca modernă a limbii române literare începe cu anul 1830, iar până în 1860 corespunde perioadei paşoptiste, caracterizată drept o perioadă de tranziţie în care elementele vechi coexistă cu cele intrate recent în limbă.

Se realizează traduceri din literatura europeană , se publică manuale, apar periodic reviste, iar activitatea oamenilor de cultură se caracterizează fie prin orientarea latinistă în modernizarea limbii române literare, fie prin orientarea raţionalistă. Această perioadă este caracterizată de asemenea de inexistenţa unor norme stabilite, astfel că limba nu se manifestă unitar.

Lexicul se îmbogăţeşte considerabil, existând uneori mai multe cuvinte pentru redarea unei noţiuni, lucru ce complică adesea procesul de modernizare.

De asemenea sintaxa cunoaşte încă inadecvări datorate influenţei slavone, însă apar reorganizări în ceea ce priveşte anumite paradigme gramaticale, precum cea a verbului sau a pronumelui demonstrativ, deşi anumite diferenţe locale se păstrează deocamdată în scris.

Un alt aspect abordat în lupta pentru o limbă literară unică constă în adoptarea unui singur dialect comun tuturor românilor; în această privinţă au existat o serie de teorii care au susţinut fie graiul muntenesc, maramureşean, moldovenesc sau toate graiurile dacoromâne, din această ultimă categorie făcând parte Ion Gheţie şi George Ivănescu , conform cărora până în secolul XIX au existat mai multe dialecte dacoromâne, George Ivănescu exprimându-şi teoria astfel: „După părerea mea, a existat... o bază dialectală muntenească oricând, dar numai pentru Muntenia. Şi a existat oricând şi o bază dialectală maramureşeană, căci limba literară românească de astăzi tot a mai păstrat câte ceva din vechile maramureşenisme; între altele, pronumele *acest*(*a*); şi a existat oricând şi o bază dialectală ardelenească, moldovenească şi bănăţeană; dar, până la secolul al XIX-lea, fiecare din dialectele pomenite constituia o bază numai pentru limba scrisă în raza lui; pe când, începând din acest secol, elementele din aceste dialecte, care au pătruns în limba literară unitară a românilor, sunt mai puţine, dar se utilizează pretutindeni...“.(G. Ivănescu, *Bazele dialectale ale limbii literare române*, I, în *Convorbiri literare*, 1972, nr. 3, p. 10, apud Şt. Munteanu, V. D. Ţâra,1983: 46–47).

Cu toate acestea se adoptă dialectul muntenesc ca bază pentru limba română literare, şi chiar dacă apar opozanţi, argumentele alegerii acestui dialect sunt puternice.

În această privinţă, George Bariţiu afirma: „ voi să scriu cum ţi vorbesc, dar nu după dialectul unde m- am născut…, nici în cel ce la Bucureşti, nici în acela de la Iaşi, ci singur în acela care place mai mult urechilor mele, care însă se apropie foarte mult de limba cărţilor bisericeşti,” (Netea, 1957:32).

Acestea au constituit doar câteva dintre premisele care au stat la baza instituirii normelor limbii române literare, norme ce odată adoptate au materializat idealul oamenilor de cultură şi anume unitatea limbii române literare, deschizând orizontul marilor scriitori din cea de a doua jumătate, perioada marilor clasici.

BIBLIOGRAFIE

Budai-Deleanu, Ion, *Scrieri lingvistice*, ediţie de Mirela Teodorescu, I. Gheţie, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970.

Dacia literară, Nr. 1-2 (100-101) anul XXIII (serie nouă din 1990),Iaşi, 2012.

Diaconescu, Paula, *Elemente de istorie a limbii române literare moderne*. Partea I. *Probleme de normare a limbii române literare moderne (1830–1880)*, Bucureşti, CMUB, 1974.

BDD-A22063 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:56:04 UTC)

Florea,Ghiţă;Iacob, Simona, *Literatura română în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ediţia a 3-a, Bucureşti, Editura Fundaţiei „România de Mâine", 2006.

Gheţie Ion, Seche Mircea, *Discuţii despre limba română literară între anii 1830-1860,* în *Studii de istoria limbii române literare, I, Secolul XIX*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969.

Iordan, Iorgu, *Limba literară. Privire generală*, în LR, III, nr. 6, 1954.

Ivănescu, George, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea, 1980.

Munteanu, Şt., Ţâra,V. D., *Istoria limbii române literare*, Bucureşti,E.D.P., 1983.

Netea V., *Ideile despre limbă ale lui George Bariţiu, până la 1848*, în LR, nr5, 1957.

Rosetti, Al., Cazacu, B., Onu, L., *Istoria limbii române literare*. Vol. I. *De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

BDD-A22063 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:56:04 UTC)